

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

**Egzilio mąstytojų požiūris į bažnyčios padėtį sovietų
okupuotoje Lietuvoje**

Referatas

Darbą atliko: Erika Šniaukštaitė

Tikrino: prof. Egidijus Aleksandravičius,

dr. Mykolas Drunga, Ina Vaisiūnaitė

Kaunas, 2014

Turinys

ĮVADAS.....	3
KATALIKŲ BAŽNYČIOS IR VALSTYBĖS SANTYKIŲ VERTINIMAI.....	5
KUNIGŲ IR TIKINČIŲJŲ PADĖTIES VERTINIMAI	8
LIETUVIŲ KATALIKŲ BAŽNYČIOS KRONIKOS VERTINIMAI	10
IŠVADOS	13
LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	Error! Bookmark not defined.

ĮVADAS

*Bet motina nenusileido: „Vaikas į bažnyčią kaip ėjo, taip ir eis ir iš savo vietos nepasitrauks“
(LKB Kronika, Nr. 57).*

Katalikybė ir jos praktikavimas lietuvių visuomenėje turi giliai įsišaknijusias tradicijas. Katalikų bažnyčia, kaip pagrindinis Lietuvos religinis centras, vaidino svarbų vaidmenį lietuvių pasaulėžiūroje ir jos formavime. Sovietų okupacija, su nedidele pertrauka trukusi pusę amžiaus, palietė įvairias Lietuvos gyvenimo sritis, totalitarinio režimo pasaulėžiūra siekė visiškai pakeisti žmogaus ir valstybės tarpusavio sampratą, asmenį pajungti visiškai valdžios kontrolei. Norint tai padaryti, pradėta susidorojimo kampanija su tuo, ką sovietų valdžia laikė visiškai nereikalinga ir nenaudinga totalitarinei valstybei – religija. Pasak Arūno Streikaus „Religija yra tam tikros kultūros pamatas, kodas, ji egzistuoja ir institucionalizuota forma, o tai reiškia, kad ji veikia kaip atskiras visuomenės gyvenimo dalyvis, galintis būti tarpininku tarp individo ir visagalės valdžios struktūrų“¹ Būtent dėl per didelės religijos įtakos visuomenei, sovietinė valdžia ėmė vykdyti prievartinę visuomenės ateizaciją, varžyti religines institucijas, net radikalčiai jas naikinti.

Persekiojama katalikų bažnyčia ir tikinčiųjų padėtis okupuotoje Lietuvoje susilaukė didžiulio dėmesio lietuvių išeivijos tarpe. Lietuvių egzilio mąstytojai sekė žinias iš Lietuvos, jas komentavo, interpretavo, bandė pateikti savo požiūrį ir nuostatas dėl įvairių tėvynės reikalų. Kiek objektyvūs jų pasisakymai ir kiek juose yra tiesos paliksime spręsti profesionalams, nes kaip bebūtų, išeivija neturėjo tiesioginio priėjimo prie duomenų bazių, buvo rašoma naudojantis minimalia surinkta informacija kartais net atsisakant gilesnės analizės. Šis darbas nepretenduoja į gilią išeivijos požiūrio į bažnyčios persekiojimą analizę, dėl gausios šiuo klausimu literatūros ir nedidelės darbo apimties tai padaryti būtų problematiška. Šiame darbe taip pat nebus remiamasi išeivių parašytomis monografijomis, kuriose analizuojama bažnyčios ir tikinčiųjų padėtis okupuotoje Lietuvoje, nes šiuo darbu nėra siekama aprašyti katalikų bažnyčios istoriją. Šio darbo **tikslas** – panagrinėti atskirus egzilio mąstytojų požiūrius į religijos persekiojimą ir su tuo susijusius veiksnius, pristatyti jų pamąstymus ir kritiką.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti išsikelti šie uždaviniai:

- 1) Trumpai apžvelgti egzilio mąstytojų požiūrį į katalikų bažnyčios ir valstybės santykius sovietų okupuotoje Lietuvoje;
- 2) Pateikti kunigų ir tikinčiųjų padėties vertinimus;
- 3) Atskleisti egzilų požiūrį į Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką.

Darbo chronologinės ribos, kaip pati tema sufleruoja – sovietmečio laikai Lietuvoje.

¹ A. Streikus, *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944-1990)*, Vilnius, 2002, p. 7

Rašant darbą naudotasi periodinės spaudos leidiniais ir straipsniais, kuriuos pavyko rasti juose. Daugiausia remiamasi straipsniais iš *Akiračių*, *Ateities*, *Į laisvę*, *Metmenų* ir *Aidų* leidinių.

Verta paminėti, jog istoriografijos šia tema praktiškai nėra. Vienintelis darbas, kurį būtų galima išskirti tai jau minėto Arūno Streikaus knyga *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944-1990)*. Tačiau šis darbas tiesiogiai neapima nagrinėjamos temos, autorius labai minimaliai įvadinėje dalyje išvardina keletą išeivių parašytų darbų analizuojančių antibažnytinę politiką Lietuvoje, bet neaprašinėja kaip jie įsivaizdavo katalikybės persekiojimą, kaip į jį žvelgė, ką kritikavo, o ką liaupsino. Be šios monografijos, kuri tiesiogiai nenarinėja analizuojamos temos panašios istoriografijos rasti nepavyko.

Šis darbas yra suskirstytas į tris skyrius, atitinkančius išsikeltus uždavinius. Pirmajame skyriuje nagrinėjama egzilio mąstytojų požiūris į katalikų bažnyčios ir valstybės santykius. Antrajame bandoma atskleisti požiūrį į kunigų ir tikinčiųjų padėtį. Paskutinis trečiasis skyrius aprašo Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronikos teigiamus ir neigiamus įvertinimus.

KATALIKŲ BAŽNYČIOS IR VALSTYBĖS SANTYKIŲ VERTINIMAI

Kalbėti apie Katalikų bažnyčios ir valstybės santykių okupuotoje Lietuvoje vertinimus išsivijoje gana sudėtinga, nes nėra vienos atskiros nuomonės, kurią palaikė visi išsiviai, o taip pat jiems trūko informacijos apie tikrąją padėtį Lietuvoje (bent jau iki LKB kronikos pasirodymo). Tačiau pabandydysime atskleisti atskirų mąstytojų požiūrius į tam tikrus santykių aspektus.

Vincas Rastenis pastebėjo, kad dar nepriklausomoje Lietuvoje : „ <...> *Smetonos režimas paryškino religinių bendruomenių padėties įteisinimą valstybėje, bet tuo pačiu metu ėmė riboti tų bendruomenių vadovybių įtaką politiniuose ir ypač švietimo bei auklėjimo dalykuose*“², o tai labiausiai įtakojo katalikų vadovybę, kuri įvairiais memorandumais, skundais protestavo prieš tokius valdžios sprendimus ir juos vadino tikėjimo persekiojimu. Šį dvasininkijos elito protestavimą V. Rastenis prisiminė ne šiaip sau, šiuo pavyzdžiu remdamasis jis norėjo ironiškai palyginti tuometinį religijos „persekiojimą“ su tuo, kuris įsigaliojo sovietams įžengus į Lietuvą. Lygindamas Smetonos režimą su sovietų V. Rastenis pironizavo: „ <...> *vijot Smetoną į medį botagais, prašytumėt dabar jį atgal pyragais, tik jau per vėlu*“³. Zenonas Rekašius taip pat pastebi, kad: „ <...> *tikėjimo laisvės reikalai nepriklausomoje Lietuvoje buvo labai netvarkoj*“ , tačiau anot jo tuometinėje Lietuvoje galėjo laisvai reikštis lietuviai liberalai, kairieji, bedieviai, ateistai, laisvamaniai, o iki pat 1940 metų Lietuvos ateistų tarpe nebuvo minties, kad kovoje prieš religiją reikėtų prievartos.⁴

Z. Reašius piktinosi veidmainišku sovietų įstatymu savo piliečiams garantuoti religijos laisvę, kuomet anot jo į sovietinę religijos laisvės sąvoką neįeina laisvė skleisti religiją. Religinė laisvė, jo žodžiais tariant teleidžia skleisti ateizmą. Jis teigė, kad: „ <...> *ateistinė kova prieš religiją nėra labai sėkminga ir todėl vienintelė galimybė greitu laiku sumažinti religijos įtaką visuomenėje yra – tik labai atirbojant ar net visai pašalinant galimybę su religija susipažinti priaugančioms kartoms.*“⁵

Išsivijos mąstytojai Lietuvos katalikų tarpe pastebėjo ryškų nesutarimą klausimu kokia taktika geriausiai padėtų išsaugoti tikėjimą Sovietinio režimo ateistinės ofenzyvos akivaizdoje. Jiems buvo aišku, kad viena dalis mano, jog įmanoma laviruoti esančiųjų įstatymų rėmuose ir rasti pakenčiamą *modus vivendi* su ateistine valdžia. Tuo tarpu kita dalis buvo praradusi bet kokią viltį sugyventi su sovietais, ir jausdama bažnyčios sunaikinimo grėsmę ėjo pagrindžio pasipriešinimo keliu.⁶ Tarpusavio susikalbėjimo nebuvimas, skirtinga katalikų laikysena darė įtaką ir išsivių požiūriui į juos bei visą bažnytinę priespaudą.

² Vincas Rastenis, Gyvybės gynimas. Laisvė – tik numirti, *Akiračiai*, 1970, Nr. 1, p. 7

³ Ten pat.

⁴ Zenonas Rekašius, Religija pamažu tampa liaudies reikalu, *Akiračiai*, 1972, Nr. 4, p. 8

⁵ Ten pat, p. 9

⁶ Susikryžiuosius pažiūrų trikampis. Išsivija, Vatikanas, Lietuva, *Akiračiai*, 1976, Nr. 1, p. 15

V. Saudargas straipsnyje išspausdintame *Akiračiuose* teigė, kad : „ *Katalikų bažnyčia yra autoritarinė organizacija. <...> Katalikų bažnyčios vadovai <...> yra stiprūs ir savo įsitikinimuose ir gudurūs savo politikoje*“⁷. Toliau straipsnyje laikėsi griežtų įsitikinimų, jog : „ *Katalikų bažnyčia yra tarptautinė organizacija, kuriai žaidimas tautiniais jausmais sudaro tik priemonę laikyti katalikus savo kontrolėje*“. Autorius prisiminė Katalikų bažnyčios bandymą surasti *modus vivendi* su Lietuvos komunistų partija ir „paleckine“ Liaudies vyriausybe, kuomet bažnyčios vadovai pasisakė būsią lojaliais Tarybų Lietuvos piliečiais. V. Saudargo pozicija gana aiški, jis manė, kad tokiu poelgiu Katalikų bažnyčia parodė, kad ji nei tautiškai, nei patriotiškai nusistačiusi, o kovoja tik už save.⁸

Tuo tarpu, A. Saulaitis visai kitaip vertina Katalikų bažnyčios norą ir pastangas susikalbėti su komunizmu. Jo nuomone, žmonės, kurie kaltina bažnyčią neva bendradarbiaujant su sovietų valdžia neįžiūri metodinio skirtumo, o mato tik tariamą nuosmukį nuo bažnyčios dogmatinio nusistatymo už Dievą, laisvę, tikėjimą.⁹

Dar kitokią poziciją užėmė Kęstutis Girnius, jo teigimu katalikų padėką, jei ne pasitikėjimą nėra sunku laimėti. Jo įsitikinimu: „ *pakaktų tikrai atskirti valstybę nuo bažnyčios, leisti katalikams statyti bažnyčias naujuose didmiesčių rajonuose, suteikti šiek tiek spaudos laisvės bei katekizmo teisę, ir daugelis katalikų būtų valdžiai dėkingi*“.¹⁰

Tomas Remeikis priešingai nei V. Saudargas nemanė, kad Katalikų bažnyčia turi tam tikrą politiką bendradarbiaujant su sovietais. Jis teigė, kad vienintelė politika yra bažnytinė politika, kuri pasisako už vaikų katekizavimą, ateizmo kritiką, peticijų rašymą valdžiai ir visus kitus bažnytinius reikalus. Anot jo, tai sovietai įpiršo šitą terminą į visas įmanomas gyvenimo sferas. Jis išreiškė apgailėstą, jog kunigai, vienuolės ir pasauliečiai katalikai pasisavino sovietinę „politikos“ sąvoką nukaltą KGB kabinetuose ir bijo atlikti savo kaip katalikų pareigas, kunigai – raginti vaikus eiti į bažnyčią, vienuolės – skaityti LKB kroniką ir pan. T. Remeikis siūlė: „ *labiau budėti, kad valstybinio ateizmo propagandistai neįpirštų tikintiesiems savo terminologijos*“. Jo nuomone, bažnyčia nesikišo į sovietinę politiką, to neaprobavo, bet laikė nusikaltimu ir bažnytinės drausmės laužymu.¹¹

Bažnyčia sovietų okupuotoje Lietuvoje buvo pripažinta lietuviško reikalo gynėja. Kęstutis Girnius tam randa net keturias priežastis. Pirma, bažnyčia net didžiausio persekiojimo metais išliko nepriklausoma institucija, nors tikintieji ir kunigai buvo persekiojami, jos teisės pažeidžiamos, bet ji nenustojo veikusi. Antra, tarybinės priemonės prieš bažnyčią sustiprino jos dvasinį autoritetą. Atėmus bažnyčios žemes ir turtus, išstūmus kunigus iš viešojo gyvenimo sovietų valdžiai pasidarė sunku

⁷ V. Saudargas, Bažnyčia ir valstybė. Vienybės Lietuvoje beieškant, *Akiračiai*, 1980, Nr. 2, p. 13

⁸ Ten pat.

⁹ A. Saulaitis, Žodžiai į tautą, *Metmenys*, 1967, Nr. 13, p. 190

¹⁰ (K. Girnius), Išeivijos požiūriai į persitvarkymo sąjūdį, *Metmenys*, 1988, Nr. 55, p. 175

¹¹ T. Remeikis, Žvilgsnis į LKB Kroniką, *Akiračiai*, 1980, Nr. 9, p. 4

kaltinti kunigus politinėmis ambicijomis, gobšumu, savo pareigų nevykdymu. Trečia, bažnyčia iš dalies tapo tautinio pasipriešinimo simboliu, nes kitų kandidatų užimti šią rolę nebuvo. Ketvirta, Katalikų bažnyčia gana drąsiai pasipriešino valdžios pastangoms iš jos atimti tas teises ir laisves, be kurių negalėtų vykdyti savo dvasinių užduočių. Nors kai kurie dvasininkai taikėsi su sovietų taisyklėmis, daug daugiau iš jų liko ištikimi savo įsitikinimams.¹²

Prasidėjus Sąjūdžiui katalikybė ir tautiškumas buvo pernelyg sutapatinami. Atrodytų, jog kiekvienas geras nacionalistas (gerąja prasme) privalėjo būti geru kataliku ir atvirksčiai. K. Girnius su tuo nesutinka, anot jo, tapatinti katalikybę ir lietuvišką tautiškumą būtų klaida, nes visgi ne visi nacionalistai yra katalikai, o ir kai kurie katalikai kreivai žiūri į tautiškumą. Tačiau kaip bebūtų, aišku tai, jog katalikų bažnyčia ir tautiškai nusiteikusi visuomenės dalis vienyjosi dėl bendro reikalo. K. Girnius teigia, kad bažnyčia besipriešindama rusinimui ir mėginimui klastoti Lietuvos istoriją, smerkdama abortus ir alkoholizmą, siekdama puoselėti lietuviškas tradicijas, gimtosios kalbos vartojimą laimėjo nacionalistų paramą ir pasitikėjimą. Jis teigė: „*Nacionalistai remia bažnyčią ne dėl įsitikinimo, kad katalikybę ir tautiškumą jungia kokie nors vidiniai saitai, bet dėl bažnyčios veiklos, kuri tiesiogiai ar ne padeda tautiškumo reikalui. O katalikai pritaria nacionalistų norui išlaikyti lietuvių istorinį sąmoningumą bei tradicijas, nes, mėginant įgyvendinti šį tikslą, dažnai pabrėžiamas katalikybės vaidmuo tautos gyvenime. Galima net teigti, kad partijos priešiškus nacionalizmui ir katalikybei nemaža dalimi atsakingas už šiuolaikinį katalikų ir nacionalistų interesų suartėjimą.*“¹³

Taigi, galime teigti, kad katalikų bažnyčios ir valstybės santykiai, kuomet bažnyčios hierarchai bendradarbiavo su komunistine valdžia išėivijoje buvo smerktini, o tuo tarpu kova su priespaudos nešėjais sveikintina. Nors katalikybė ir tautiškumas kai kuriems autoriams tapo it sinonimais, tačiau objektyviau žvelgiantys vis gi matė jūdviejų skirtumą, nors pripažino, kad bendroje kovoje už laisvę jų sąjunga reikalinga.

¹² K. Girnius, Apie katalikybės ir tautiškumo ryšius Lietuvoje, *Aidai*, 1983, gegužė-birželis 3.

¹³ Ten pat.

KUNIGŲ IR TIKINČIŲJŲ PADĖTIES VERTINIMAI

Kalbant apie egzilio mąstytojų požiūrį į tikinčiuosius katalikus sovietų okupuotoje Lietuvoje tenka pasakyti, jog išeivijoje nebuvo aišku kiek tėvynėje dar likę tikinčiųjų. Įvairiuose šaltiniuose nuomonės svyruoja, aišku tai, kad didžioji dalis išeivijos manė, jog katalikų tikinčiųjų Lietuvos visuomenėje vis dar yra didžioji dauguma ir jie aktyvūs tikėjimo išpažinėjai, ypač šiai tendencijai pastebima katalikiškosios pakraipos atstovų svarstymuose. Vytas Kliorys manė, kad tautiečiai Lietuvoje apsuksiai ir sumaniai, dažnai net drąsiai praktikuoja savo religiją, anot jo : „ <...> *priespauda tikinčiųjų bendruomenės negali išardyti ar sunaikinti, kadangi ateistinė ideologija yra per prievartą, iš lauko jaunuoliui užsodinta, o žmogui yra natūralu pasirinkti dvasinę laisvę, o ne prievartą*“¹⁴. Tuo tarpu D. Aukštikalnis, laikėsi kiek kitokios nuomonės teigdamas, jog: „ *atrodo, kad išeivijoje yra susidaręs perdėtas Bažnyčios įtakos tautai įspūdis. Lietuvoje katalikybė gyva, bet ne tokia stipri, kaip atrodytų iš mūsų spaudos*“¹⁵.

Z. Rekašius tikinčiųjų skaičių bandė nustatyti pagal vyraujančią skyrybų skaičių, jis žiūrėjo į skyrybų skaičiaus išaugimą nuo 1950 m. iki 1970 m. ir gavo rezultatą, jog skyrybų skaičius padidėjo net 11 kartų. Anot jo, tai rodė žymų tikinčiųjų skaičiaus sumažėjimą. Remdamasis turistų įspūdžiais ir pokalbiais su Lietuvos žmonėmis, teigė, kad kaimuose tikėjimas labiau išlaikytas, o mieste daugiau tikinčiųjų darbininkų tarpe, tarp valdininkų, mokslininkų, administratorių tikinčiųjų iš viso nebuvo. Jis pastebėjo, kad : „ *tikinčiųjų padėtis Lietuvoje labai panaši į Amerikos negrų padėtį. Tiek Lietuvoje tikintiesiems, tiek Amerikoje juodiesiems įstatymai garantuoja lygias teises ir lygias galimybes. Tačiau tiek čia, tiek ir tenai galioja ir kiti, praktiški, nerašyti įstatymai – diskriminacija*“¹⁶.

Kunigų padėtis sovietų okupuotoje Lietuvoje nebuvo pavydėtina, sprendžiant iš išeivių pastebėjimų, išeivijoje buvo žinoma apie kunigų persekiojimą, jų verbavimą. Z. Rekašiaus teigimu, palyginti su 1940 m. bažnyčios padėtis okupacijos metais labai suprastėjusi, kas be abejo atsiliepė ir kunigų padėčiai. Dėl uždaromų kunigų seminarijų, anot jo, neabejotinai naujai išventintų kunigų ateityje mažės.¹⁷

Išeivių tarpe pastebimas itin neigiamas požiūris į sovietų užverbuotus kunigus. Straipsnyje *Kaip kunigas tampa... Tarybiniu kunigu* autorius neigiamai atsiliepia apie kunigą nusprendusį mesti kunigybę, bet ne dėl asmeninio buvusio kunigo apsisprendimo, kuris Vakarų pasaulyje būtų sutiktas visiškai suprantamai. Straipsnio autorius peikė kunigą dėl staigaus pažiūrų pakeitimo, kuomet buvęs kunigas be moralės priekaištų perbėgo į sovietų pusę ir džiaugėsi Vatikano radijui marksizmo –

¹⁴ V. Kliorys, Mūsų redakcija religinei priespaudai Lietuvoje, *Ateitis*, 1973, Nr. 1, p. 6

¹⁵ (D. Aukštikalnis), Mokslininkai ir disidentai, *Metmenys*, 1981, Nr. 41, p. 177

¹⁶ Z. Rekašius, Po 27 ateizmo metų. Religija pamažu tampa liaudies reikalu, *Akiračiai*, 1972, Nr. 4, p. 8

¹⁷ Ten pat.

leninizmo žiniomis, įrodinėjo, kad Sovietijoje yra visiška tikėjimo laisvė. Straipsnio autorius, nesuprato tokios pozicijos ir išryškino Rytų ir Vakarų kultūrų skirtumą, kuomet Vakaruose toks poelgis net nebūtų svarstomas, o Sovietų Sąjungoje metęs kunigystę kunigas akimirksniu tapo žvaigžde.¹⁸

Kaip neigiamai vertinami kolaboruojantys su sovietais, taip teigiamo įvertinimo sulaukia kunigai kovojantys už bažnyčios padėtį. Kunigų persiorientavimas gerąją kryptimi, iš pasyvumo taktikos pereinant į rezistencinį judėjimą džiugino išeivijos atstovus. Tomas Remeikis manė, kad : „ *sovietinė valdžia bent laikinai atsitraukė ne dėl kunigų – valdžios kolaborantų „diplomatinių žygių“ , bet dėl to, kad tikinčioji liaudis ir kunigai nuolatos reikalauja savo teisių“*.¹⁹ Jis taip pat pastebėjo, kad Lietuvos kunigai krikščioniškos doktrinos klausimuose yra labai vieningi, o sovietų valdžia su Religinų reikalų tarybos įgaliotiniu Petru Anilioniu priešakyje bandė įtikinti, kad Bažnyčios vienybės griovėjai esą kunigai „ekstremistai“, o sovietų valdžia trokštanti katalikų bažnyčios vienybės. T. Remeikio manymu: „*vienybė reikalauja, kad kunigai, padarę klaidą ir tapę saugumo kolaborantais, tuojau viešai nutrauktų šį gėdingą sandėrį, o jeigu šito nepadaro, jie privalo žinoti, kad nė pats Kristus nereikalavo apaštalų vienybės su Judu ir fariziejais“*²⁰.

Kunigų važinėjimas po užsienio šalis išeivių tarpe nebuvo pageidautinas. Jie suprato, kad į demokratines šalis iš Sovietų Sąjungos buvo išleidžiami tik tie kunigai, kurie kolaboruoja su esama valdžia. Jų delegacijos buvo formuojamos KGB, o tai reiškė, kad jie buvo siunčiami į užsienį skleisti dezinformaciją. O Lietuvai tai nieko gero atnešti negalėjo. Labiausiai pageidaujami, anot T. Remeikio buvo kunigai iš Vakarų, kurie galėtų rinkti medžiagą apie bažnyčios padėtį Lietuvoje. Deja, bet ir jie neretai pakliūdavo ant KGB kabliuko ir bendradarbiavo su kunigais kolaborantais.²¹

Anot T. Remeikio, Lietuvos kunigai neturėtų bijoti represijų. Pokario metais išgyvenę net dvi represijas 1945–1953 m. ir 1957–1958 m. išgyvens ir trečią. Jo manymu, būtų nerimta norėti išsikvoti bažnyčiai laisvę be jokių aukų. Išeivis teigia, kad : „ *jeigu bus suiminėjami kunigai pasaulis geriau supras komunizmo nešamą „pilną religinę laisvę“, o kenčiančių lageriuose auka pažadins tautiečius kovoti ne tik už tikėjimo laisvę, bet ir iš vis nusimesti tironijos jungą“*²². Jo nuomone, blogiausia kas Lietuvoje gali įvykti, tai jog niekas nebeturės drąsos kentėti už Dievą ir bažnyčią.

¹⁸ Kaip Kunigas Tampa...Tarybiniu Kunigu, *Akiračiai*, 1977, Nr. 5, p. 14

¹⁹ T. Remeikis, Žvilgsnis į LKB Kroniką, *Akiračiai*, 1980, Nr. 9, p. 4

²⁰ Ten pat.

²¹ Ten pat.

²² Ten pat, p. 5

LIETUVIŲ KATALIKŲ BAŽNYČIOS KRONIKOS VERTINIMAI

Lietuvių Katalikų Bažnyčios (toliau-LKB) kronikos pirmasis numeris pasirodė 1972 m. kovo 19 d. Birutė Briliūtė pasakoja: „1972 m. pasirodžiusi „LKB Kronika“ buvo lyg švyturys, viltis, kad ir tamsiausių bedieviško komunizmo uždangą gali praplėsti tiesos žodis.“²³ Visiems žinoma, kad LKB kronika rašė apie katalikų persekiojimą ir diskriminaciją Lietuvoje, informavo visuomenę apie tikrąją bažnyčios ir tikinčiųjų padėtį Lietuvoje. Išeivijos mąstytojų tarpe LKB kronika buvo domimasi, ji analizuota, ja remiantis rašyti straipsniai, informuojama išeivių bendruomenė dėl katalikų bažnyčios padėties okupuotame krašte. Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronika būdama pirmuoju sovietų neįtakojamu, dezinformacijos neskleidžiančiu pagrindiniu leidiniu sulaukė daug palaikymo ir susižavėjimo. Išeivijos spaudoje apie LKB kroniką buvo rašoma: „*Nežiūrint kokie bebūtų jos skaitytojų religiniai įsitikinimai, Lietuvos katalikų bažnyčios kronika palieka grubaus ir užsispyrusio religijos persekiojimo Lietuvoje vaizdą.*“²⁴ Nors Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronikos leidimas buvo stipriai palaikomas išeivijoje, tačiau katalikiškų pakraipų grupės ypatingai žavėjosi šiuo leidiniu, Henrikas Šalinskis įkvėptas LKB kronikos pasiaukojančio ir rizikingo darbo agitavo gyvenančius Amerikoje visokiais būdais padėti Lietuvos katalikams, visų pirma, jis siūlė garsinti Lietuvos vardą laisvajame pasaulyje, parodyti Vakarams kokia varginga situacija komunistų kraštuose ir kaip ten persekiojama religija ir žmonės.²⁵

Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronikai švenčiant penktąjį gimtadienį žurnale *Į laisvę* pasirodė sveikinamasis straipsnis *Kronikos penkmetis*, kuriame norėta pabrėžti jos būtinumą ir išryškinti teigiamus atsiliepimus. Šio straipsnio autorius pabrėžė, kad LKB kronika užsienio spaudos ir atskirų kritikų vertinama itin teigiamai, palyginama su dokumentų rinkiniu ar net istorijos skyreliu. Savo ruožtu autorius paragino prisiminti tuos, kurie dėl talkininkavimo LKB kronikos reikaluose buvo įkalinti koncentracijos stovyklose: Nijolė Sadūnaitė, Juozas Gražys, Petras Plumpa – Pluira, Povilas Petronis, Sergėjus Kovaliovas. Autorius baigiamajame žodyje teigė: „*Visi, kam brangi spausdinto žodžio laisvė, su pasigėrėjimu ir susižavėjimu sveikina lietuviškosios kronikos leidėjus, jau penketą metų ištvėrusius sunkiame persekiojamos pagrindžio spaudos kelyje, linkėdami kuo greičiau sulaukti normalesnių darbo sąlygų*“. Jonas Jurašas tarptautinėje apklausoje teigė, kad: „*Šis leidinys per trejus savo gyvavimo metus tapo maksimalaus objektyvumo ir nūdienos dokumentu, išreiškiančiu totalistinio režimo smarkiai varžomos tautos dvasią ir nuotaikas*“.²⁶

²³ M. Bloznelis, *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1997, p. 75

²⁴ Žvilgsnis į Lietuvą, *Akiračiai*, 1970, Nr. 3, p. 12

²⁵ Henrikas Šalinskis, Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronika, *Ateitis*, 1980, Nr. 6, p. 200

²⁶ Dr. J. L., *Kronikos penkmetis, Į laisvę*, 1977, Nr. 69, p. 35

Jokūbo Balčiūno teigimu: „ *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikos* " pasirodymas buvo toks didelis įvykis, kad laisvieji lietuviai gan ilgai jo autentiškumu negalėjo patikėti“. ²⁷ Taigi, galime teigti jog šie autoriai labai palankiai vertino LKB kroniką ir jos atliekamą pogrindinę veiklą.

Kunigas Antanas Saulaitis viename iš *Ateities* numerių bandė atskleisti teologinį žvilgsnį į Lietuvių Katalikų Bažnyčios kroniką. Jis teigė, kad: „*Kronika nėra teologijos vadovėlis, o „skriaudžiamą žmogaus šauksmas“, kuris atspindi daugelio lietuvių mąstyseną ir jausmus*“ ²⁸ Autorius dėstė, kad norint giliau suvokti religines sroves, pirma reikia suvokti skirtingą socialinę ir kultūrinę aplinką, antra, nepamiršti to, kad religinis gyvenimas Lietuvoje ir Amerikoje vystosi visiškai skirtingai. A. Saulaitis pastebi, kad LKB kronika: „ <...> per dešimt metų atspindi savo žodyne, sąvokose, rūpesčiuose bendruomenės brendimą, vystymąsi, gilėjimą.“ ²⁹

LKB kroniką teologiniu žvilgsniu autorius nagrinėja iš bažnyčios, pasauliečių ir dvasininkų, tikinčiųjų ir ateistų perspektyvos. Pasak A. Saulaičio, kronika išreiškia visišką pavaldumą popiežiui, o ryšys su Šventuoju Sostu yra lemianti rakštis, kuri neduoda sovietams ramiai naktį miegoti. Autorius teigia, kad: „ *Kronikoje ryškus bažnyčios modelis, sutampantis su Naujojo Testamento ir pirmųjų Bažnyčios vaizdu*“ ³⁰, kuomet aukojimasis, kančia už Dievą, Tėvynę priimama kaip garbė, duotybė, Dievo palaima, kuomet tik per kančią meilė visu savo grožiu atsispindi. Autorius taip pat pastebi, kad: „*Bažnyčios modelyje Kronika įpina ir pogrindinę bažnyčių, kuri esanti būtina*“ ³¹.

Nagrinėdamas pasauliečius ir dvasininkus LKB kronikoje, jis išskiria tikinčiųjų ir dvasininkų pareigas, kurios akcentuojamos kronikoje. Kronika dažnai pabrėžė žodį „pareiga“, dvasininko pareiga buvo gyventi tikėjimu būti tautiniu ir religiniu vadu, o tikinčiojo jį liudyti, rūpintis bendruomeniniais religiniais reikalais, pašaukimais, šalpa. ³²

Šiek tiek įdomesnis požiūris atsispindi į ateistus, kalbėdamas šiuo klausimu A. Saulaitis teigia, kad: „ *Kronikos tyrumas šiuo reikalu visai lygiagretis Evangelijai, kurioje Jėzus karčius žodžius kreipia tikrai į veidmainius*“ ³³. Anot autoriaus, LKB kronika buvo pilna gailestingumo, atlaidumo, negrasino nei komunistams, nei kalėjimų sargams ar tardytojams, pateisino bedievius dėl jų nesupratimo ir neišmanymo.

Saulaitis apžvelgdamas tikinčiųjų gyvenimą išskiria tris dalykus: Sakramentus, sąžinę ir moralę. Jis pastebi, kad: „ *Liturginis atsinaujinimas yra sritis, kurioje lengvai pastebime Kronikoje atspindimą*

²⁷ Jokūbas Balčiūnas, Bažnyčia Lietuvoje, *Aidai*, 1974, gegužės 5 d.

²⁸ Antanas Saulutaitis, Teologinis žvilgsnis į L.K.B. Kroniką, *Ateitis*, Nr.5, p. 123

²⁹ Ten pat.

³⁰ Ten pat, p. 125

³¹ Ten pat.

³² Ten pat, p. 126

³³ Ten pat, p.127

dar „senovišką“ tradiciją Lietuvoje“³⁴, dėl informacijos nepasiekiamumo, uždarumo, noro išlaikyti tradicijas per gavėnią nesilinksiminama, pasninkaujama ir pan. Šioje vietoje autorius ironiškai pasižiūri į išeivius Amerikoje, kur ne taip kaip Lietuvoje procesijos kone išnyko, o eucharistinis pamaldumas tapo dinamiškesnis. Anot autoriaus : „Kronikoje sąžinės klausimas labai ryškus“³⁵ tik sąžinė spendžia kur dalyvauti, kaip pasisakyti už savo pažiūras, su kuo bendradarbiauti, todėl jam visiškai nekeista, kad kronika atsargiai žiūri į tuos, kurie sakramentų eina slapta, viešai nesireiškia. Moraliniu požiūriu A. Saulaitis kronikoje išvelgė eilę blogybių, kurių tikintieji turėtų atsisakyti, tokių kaip alkoholis, paleistuvystė, skirybos ir kt.

Taigi, gaime teigti, jog A. Saulaitis LKB kroniką aukštino kaip teologinį leidinį, kuris skleidė katalikišką pažiūrą, siekė tarpusavio susiklausymo, skatino tikėjimo augimą. Iš kai kurių jo pastabų, galime teigti, jog jis bandė LKB kronikos turinį taikyti išeivijai, pamokyti kaip reikėtų gyventi turint laisvę laisvai reikštis.

Nors iki šiol Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronika buvo nušviesta tik teigiamai, svarbu paminėti ir jos daug kritiškesnį vertinimą, kurį išsakė Vytautas Kavolis. Pasak jo, Lietuvos pagrindinė spauda, nors ir labai gerbiama, tačiau privalo būti subjektyviai kritikuojama, jog joje praktiškai nebuvo kūrybiškų idėjų generavimo. Vytauto Kavolio teigimu, LKB kronika save riboja aprašydama katalikų persekiojimus, lyg kitos religijos Lietuvoje visiškai neegistuočių ar būtų mažiau engiamos. Jo teigimu, kitos religijos kronikoje minimos tik retkarčiais ir abstrakčiai, autorius net ironiškai išsireiškė lyg tai : „<...> only catholics have flesh and bone“ . V. Kavolis nesuprato kodėl LKB kronika apsiriboja vien katalikų teisių varžymo skleidimu pasauliui, o neužsimina apie bet kokį neateistinį tikėjimo būdą, kuris Sovietų valdžios yra persekiojamas, kuris kovoja ne tik prieš religijos, bet ir prieš laisvą sąžinės ir sąmoningumo suvaržymą. Nes Lietuvoje pasaulietškos mokyklos šalininkas negalėjo kalbėti apie tai kuo tiki ir kuo abejoja, kadangi žinojo, kad jo žodžiai bus panaudoti prieš jį.³⁶

³⁴ Ten pat, p. 128

³⁵ Ten pat, p. 129

³⁶ Rimvydas Šilbajoris, *Mind against the wall: Essays on Lithuanian Culture under Soviet Occupation*, Čikaga, 1983, p. 41-42

IŠVADOS

1. Išeivijos mąstytojai aiškiai suprato, kad Lietuvos katalikai yra pasidalinę į dvi dalis – prisitaikančią prie esamos padėties ir einančią pogrindžio kovos keliu. Didesnių simpatijų sulaukė kovoti pasiryžusi katalikų dalis.
2. Išeivijos tarpe pastebimas nuomonių nesutapimas dėl tam tikrų aspektų, ypač susikerta katalikų pažiūros su kairiųjų, kurie nemano, kad bažnyčia vis dar turi didelę įtaką Lietuvoje.
3. Bažnyčia egzilio mąstytojų tarpe pripažinta kaip tautinio reikalo gynėja, o tautiškumas ir katalikiškumas neretai sutapatinamas, dėl bendro nepriklausomybės siekio.
4. Išeivijoje nebuvo žinoma kiek Lietuva vis dar buvo tikinti, tačiau manyta, kad siaučiant sovietų prievartai ateityje tiek dvasininkų, tiek tikinčiųjų mažės.
5. Ypač smerktini kunigai kolaborantai, o tuo tarpu besiaukojantys dėl savo įsitikinimų ir bažnyčios laisvės gerbtini.
6. LKB kronika visumoje vertinta labai palankiai, tačiau pasitaikė vienas kitas priekaištas dėl turinio detalių.

LITERATŪROS IR ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Šaltiniai

1. Aukštikalnis D., Mokslininkai ir disidentai, *Metmenys*, 1981, Nr. 41.
2. Balčiūnas J., Bažnyčia Lietuvoje, *Aidai*, 1974, gegužės 5 d.
3. Dr. J. L., Kronikos penkmetis, *Į laisvę*, 1977, Nr. 69.
4. Girnius K., Apie katalikybės ir tautiškumo ryšius Lietuvoje, *Aidai*, 1983, gegužė-birželis 3.
5. Girnius K., Išeivijos požiūriai į persitvarkymo sąjūdį, *Metmenys*, 1988, Nr. 55.
6. Kaip Kunigas Tampa...Tarybiniu Kunigu, *Akiračiai*, 1977, Nr. 5.
7. Kliorys V., Mūsų redakcija religinei spaudai Lietuvoje, *Ateitis*, 1973, Nr. 1.
8. Rastenis V., Gyvybės gynimas. Laisvė – tik numirti, *Akiračiai*, 1970, Nr. 1.
9. Rekašius Z., Po 27 ateizmo metų. Religija pamažu tampa liaudies reikalu, *Akiračiai*, 1972, Nr. 4.
10. Remeikis T., Žvilgsnis į LKB Kroniką, *Akiračiai*, 1980, Nr. 9.
11. Saudargas V., Bažnyčia ir valstybė. Vienybės Lietuvoje beieškant, *Akiračiai*, 1980, Nr. 2.
12. Saulaitis A., Žodžiai į tautą, *Metmenys*, 1967, Nr. 13.
13. Saulaitis A., Teologinis žvilgsnis į L.K.B. Kroniką, *Ateitis*, Nr.5.
14. Susikryžiusių pažiūrų trikampis. Išeivija, Vatikanas, Lietuva, *Akiračiai*, 1976, Nr. 1.
15. Šalinskas H., Lietuvių Katalikų Bažnyčios kronika, *Ateitis*, 1980, Nr. 6.
16. Šilbajoris M., *Mind against the wall: Essays on Lithuanian Culture under Soviet Occupation*, Čikaga, 1983.
17. Žvilgsnis į Lietuvą, *Akiračiai*, 1970, Nr. 3.

Literatūra

18. Bloznelis M., *Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika*, 1997.
19. Streikus A., *Sovietų valdžios antibažnytinė politika Lietuvoje (1944-1990)*, Vilnius, 2002.